

АЛГОРИТМИ НАВЧАННЯ В СИСТЕМАХ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Академічна характеристика дисципліни

Рік вивчення (курс)	Семестр	Кількість кредитів ECTS	Кількість годин						Кількість годин на тиждень	Форма підсумкового контролю	Система оцінювання
			Всього	Лекції	Лабораторні	Практичні	Семінарські	Самостійна робота			
4	I	5	180	26	40	4		110	3	іспит	100-бальна, ECTS, національна (4-бальна)

Тип дисципліни – вибіркова.

Викладач – Любченко Костянтин Миколайович, старший викладач.

Мова вивчення – українська.

Форми організації освітнього процесу – лекції, лабораторні заняття, практичні заняття, самостійна робота, індивідуальні навчально-дослідні завдання (повідомлення, реферати, презентації, розробка комп'ютерних програм).

Заплановані результати навчання: У результаті вивчення дисципліни студент повинен:

- знати поняття “нейрон”, “штучний нейрон”, “нейронна мережа”;
- розуміти базові задачі для нейронних мереж;
- усвідомлювати основні властивості нейронної мережі;
- знати нейрон “Мак Каллока–Питтса”;
- знати алгоритм навчання персептрона;
- розуміти узагальнене дельта-правило;
- знати алгоритм навчання за методом зворотного розповсюдження;
- розуміти мережу Кохонена для вивчення прототипів;
- розуміти сутність нейронів Гроссберга;
- розуміти мережі зустрічного розповсюдження;
- знати сутність синхронного навчання Хебба;
- сутність навчання з вчителем та без вчителя;
- знати типи асоціативної пам'яті;
- характеризувати мережі Хопфілда і Хеммінга;
- знати сутність емерджентного навчання;
- знати компоненти систем класифікації;
- розуміти сутність декларативного програмування.

Компетентності студента:

- вміння навчати персептрон;
- вміння будувати нейрон Мак Каллока–Питтса, що реалізує функції “кон'юнкція”, “диз'юнкція”, “імлікація”;
- здатність використовувати персептронну мережу для класифікації

- образів;
- спроможність реалізовувати нейронну мережу прямого розповсюдження для розв'язування задачі “виключаюче або”;
- вміння реалізовувати навчаючий алгоритм зворотного розповсюдження;
- уміння застосовувати метод зворотного розповсюдження помилки для розв'язування задачі “виключаюче або”;
- здатність навчати шар Кохонена і шар Гроссберга;
- вміння застосовувати метод навчання Хебба для розпізнавання образів;
- здатність застосовувати алгоритм навчання “переможець забирає все” для задачі класифікації;
- вміння застосовувати нейронні мережі для задач розпізнавання та класифікації;
- спроможність створювати програми на мові логічного програмування Prolog.

Змістові модулі (перелік тем):

Модуль 1. Системи штучного інтелекту. Нейронні мережі

Тема 1.1. Системи штучного інтелекту. Нейронні мережі.

Тема 1.2. Системи штучного інтелекту (СШІ). Їх призначення та класифікація. Структура СШІ.

Тема 1.3. Навчання у СШІ: основні підходи.

Тема 1.4. Вступ до навчання на основі нейронних мереж.

Тема 1.5. Навчання за методом зворотного поширення помилки.

Тема 1.6. Синхронне навчання Хебба.

Тема 1.7. Мережі зустрічного поширення.

Тема 1.8. Нейронні мережі Хопфілда і Хеммінга.

Тема 1.9. Асоціативна пам'ять.

Тема 1.10. Метод резолюцій.

Модуль 2. Логічне програмування

Тема 2.1. Вступ до логічного програмування та мови Prolog.

Тема 2.2. Структура програми на мові Turbo-Prolog. Інтегроване середовище програмування Turbo-Prolog 2.0.

Тема 2.3. Розробка простих програм. Арифметика в мові Turbo-Prolog.

Тема 2.4. Організація повторень у мові Prolog.

Тема 2.5. Рекурсія у мові Prolog.

Тема 2.6. Списки у мові Prolog.

Тема 2.7. Рядки у мові Prolog.

Тема 2.8. Файли у мові Prolog.

Тема 2.9. Динамічні бази даних у мові Prolog.

Тема 2.10. Наближені міркування в СШІ.

Рекомендована література

Основна:

1. Базы знаний интеллектуальных систем / Т. А. Гаврилова, В. Ф. Хорошевский – СПб: Питер, 2000. – 384 с.: ил.
2. Галушкин А. И. Теория нейронных сетей. Кн. 1: Учеб. пособие для вузов / Общая ред. А. И. Галушкина. – М.: ИПРЖР, 2000. – 416 с: ил.
3. Заенцев И. В. Нейронные сети: основные модели: Учебное пособие. – Воронеж., 1999. – 76 с.
4. Люгер, Джордж, Ф. Искусственный интеллект: стратегии и методы решения сложных проблем, 4-е издание.: Пер. с англ. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2003. – 864 с.: ил.
5. Рутковская Д., Пилиньский М., Рутковский Л. Нейронные сети, генетические алгоритмы и нечеткие системы: Пер. с польск. И. Д. Рудинского. – М.: Горячая линия – Телеком, 2006. – 452 с: ил.
6. Ф. Уоссермен. Нейрокомпьютерная техника: Теория и практика., 1992. – 184 с.
7. Яхьяева Г. Э. Нечеткие множества и нейронные сети: Учебное пособие / Г. Э. Яхьяева. – М.: Интернет Университет Информационных Технологий; БИНОМ. Лаборатория знаний, 2006. – 316 с.: ил., табл.

Додаткова:

1. Беркинблит М. Б. Нейронные сети: Учебное пособие. – М.: МИРОС и ВЗМШ РАО, 1993. – 96 с.: ил.
2. Ин Ц., Соломон Д. Использование Турбо-Пролога: Пер. с англ.-М.: Мир, 1993. – 608 с., ил.
3. Искусственный интеллект. – В 3-х кн. Кн.2. Модели и методы: Справочник / Под ред. Д.А.Поспелова – М.: Радио и связь, 1990. – 304 с.: ил.
4. Клини С. К. Математическая логика М.: Мир, 1973. – 480 с.
5. Компьютер обретает разум: Пер. с англ. / Под редакцией и с предисловием В. Л. Стефанюка. – М.: Мир, 1990. – 240 с. ил.
6. Любченко К. М., Триус Ю. В. Элементи математичної логіки з комп'ютерною підтримкою / Посібник для вчителів: Черкаси: Видавничий відділ ЧНУ, 2004. – 88 с.
7. Марселлус Д. Программирование экспертных систем на Турбо-Прологе: Пер. с англ./Предисл. С. В. Трубицына. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 256 с. :ил.
8. Новиков П. С. Элементы математической логики. – М.: Наука, 1973. – 400 с.
9. П. Джексон. Введение в экспертные системы.: Пер. с англ.: Уч. пос. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2001. – 624 с.: ил.
- 10.Перминов В. И., Савинков В. М. Толковый словарь по информатике. М.: Финансы и статистика, 1991. – 543 с.
- 11.Поспелов Г.С. Искусственный интеллект – основа новой информационной технологии. – М.: Наука, 1988. – 280 с.
- 12.Поспелов Д. А. Фантазия или наука: на пути к искусственному интеллекту – М.: Наука. Главная редакция физико-математической литературы, 1982. –

224 с., 15 илл.

13. Представление и использование знаний: Пер. с япон./ Под ред. Х. Уэно, М. Исидзука. – М.: Мир, 1989. – 220 с.
14. Хромой Я. В. Математична логіка. – К.: Вища школа, 1983. – 208 с.
15. Эндрю А. Искусственный интеллект: Пер с англ. / Под ред. и с предисл. Д. А. Поспелова. – М.: Мир, 1985. – 264 с., ил.